

LIVIU REBREANU

Calvarul

Prefață de *Ion Simuț*

Fișă biobibliografică și referințe critice

de *Lucian Pricop*

Editura Liviu Rebreanu

CUPRINS

<i>Romanul unei disculpări</i> (Ion Simuț)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	31
<i>Referințe critice</i>	33
CALVARUL.....	49
Avertisment	51
De ce?	53
Primejdia	61
Sabia lui Damocle	75
Cumpăna soartei	90
Gura lupului	103
A doua oară	114
Marginea prăpastiei	127
Goana	137
Catastrofa	159
De ce?	175

ROMANUL UNEI DISCULPĂRI

Primul roman rebrenian?

În 1919, când apărea volumul *Calvarul*, la Editura Universala Alcala, Liviu Rebreanu avea 34 de ani, era un publicist cunoscut îndeosebi din cronicile de teatru și un prozator puțin creditat și comentat, care publicase câteva volume de nuvele: *Frământări* (1912), *Golanii* și *Mărturisire* (ambele în 1916), *Răfuiala* (1919). Scriitorul va miza pe ceea ce numim astăzi proza scurtă, republicând-o în ediții repetate cu obstinație, parcă împotriva indifferenței receptării față de acest gen. Volumul *Golanii* are o a doua ediție în 1920, dar capodoperele recunoscute (mai mult de posteritate) ale nuvelistului vor fi cuprinse în volumul din 1921, *Catastrofa*, reunind trei narațiuni, trei drame, axate pe tema războiului: *Ițic Ștrul*, *dezertor*, *Hora morții* și *Catastrofa*. Nu intru acum în detaliile legate de publicarea acestor proze în presa literară. Vreau să subliniez că în 1919 Liviu Rebreanu era creditat ca un nuvelist modest, despre care, până atunci, cele mai riscante aprecieri superlative le formulase numai Mihail Dragomirescu. Luând în seamă, pe deasupra, și condițiile nefaste ale războiului, ale absenței unei vieți literare coerente care abia se reorganiza, nu e deci de mirare că volumul *Calvarul* nu s-a bucurat de nici o receptare semnificativă. Cartea beneficiază doar de o notiță de semnalare a apariției în revista „Sburătorul“, unde Liviu Rebreanu era un fel de

secretar de redacție, mâna dreaptă a lui E. Lovinescu. Și mai ciudat este că prozatorul nu-și va mai reedita niciodată cartea, care se va pierde pentru contemporani într-un fond pasiv aproape neglijabil.

Prima reeditare postumă a *Calvarului* datează din 1965, în seria de trei volume de nuvele, într-o ediție îngrijită de Niculae Gheran, după ce alte volume de nuvele sau de „opere alese” din perioada post-stalinistă (*Nuvele*, 1954, 1956, 1957; *Opere alese*, vol. 1, *Nuvele, schițe, povestiri*, 1959, studiu introductiv de Ov. S. Crohmălniceanu; *Opere alese*, ediție bibliofilă, 1962, studiu introductiv de Al. Piru) neglijaseră sistematic această scriere, considerată probabil suspectă din motive obscure. În ediția critică Niculae Gheran figurează în volumul 3 de *Opere*, apărut împreună cu primele două, tot de nuvele, în 1968 (după această ediție voi cita în continuare, în analiza de text). De atunci, *Calvarul* și-a dobândit locul firesc în evoluția operei rebreniene, fiind situat întotdeauna în secțiunea nuvelor. Ca volum independent *Calvarul* nu a mai fost publicat din 1919. Dar să revin la acest moment biografic, pragul unei schimbări spectaculoase în destinul scriitorului.

În anii 1918-1919, Liviu Rebreanu avea în lucru, în sertar, în diverse faze de redactare, nu mai puțin de trei romane: *Ion* (numit inițial *Zestrea* și care va ajunge la versiunea finală și la publicare în 1920), *Pădurea spânzuraților* (la care lucrează ca la un fel de reluare și dezvoltare a nuvelei *Catastrofa*, în termeni psihologici sensibil modificați, apărut în 1922) și *Adam și Eva* (era un simplu proiect, abia schițat, care se numea acum *Șarpele*; romanul va apărea în 1925). Vreau să spun că Liviu Rebreanu se afla în atmosfera marii lui creații și lucra ca un romancier profesionist. Acum îl cunoaște Tudor Vianu, care a transmis posterității imaginea scriitorului istovit de munca nocturnă, apărut dimineța, în societatea cotidiană, ca și cum ar veni de pe altă lume.

Calvarul i s-a impus scriitorului ca o urgență de redactare, fără vechime de sertar, determinându-l să lase deoparte toate celelalte proiecte, în miezul cărora trăia. Liviu Rebreanu lucrează repede și eficient la *Calvarul*, cam din decembrie 1918, când începe redactarea la Iași, unde se afla refugiat în ultimul an de război, și

până în martie 1919, când manuscrisul e gata pentru tipar, la București. În *Avertisment*, un fel de prefață a cărții, autorul își numește de câteva ori narațiunea drept „povestire“ („*povestirea unei agonii zbuciumate, zvârlită pe hârtie într-o grabă înfrigurată*“), dar în final schimbă categorisirea, oricum foarte discutabilă, cu aceea de roman: „*Dacă totuși pe alocuri cartea pare un roman, de vină este numai viața – care, orice s-ar zice, este cel mai iscusit romancier din lume*“. Cu alte cuvinte, *Calvarul* „pare un roman“ pentru că transcrie întâmplări rupte din viață. Argumentele lui sunt existențiale, nu formale, de teoria literaturii. Nu cred că merită să facem un caz deosebit din această situație. *Calvarul* este un roman pentru că dezbate toate resorturile psihologice ale unei drame, urmează îndeaproape destinul complet al personajului, nu secvențial, întrucât soluția dramei, înfățișată până la capăt, este sinuciderea. În forma tipografică inițială, adică aceea din 1919, cartea are 236 de pagini (echivalabile astăzi, e adevărat, într-o editare mai economicoasă, cam cu 150 de pagini), deci respectă și exigențele unei desfășurări epice acceptabile, suficient de mare. Dar, pentru că, din punct de vedere narativ, cartea este confesiunea uniformă și omogenă a unui singur personaj, ea poate fi numită foarte bine și chiar mai adecvat o povestire. E inutil de persistat în această dilemă: *Calvarul* – povestire, nuvelă sau roman? Există argumente la fel de discutabile pentru fiecare dintre opțiuni. Cert este că autorul a lucrat la această carte, cu o angajare totală, ca la un roman.

E de observat conștiința construcției pe care o are prozatorul, vizibilă și în organizarea secvențială a nuvelei *Catastrofa* și în ingenioasa arhitectură a romanului *Ion* – aparținând aceluiași interval de creație. În „avertismentul“ la *Calvarul*, autorul își declară (în virtutea unei convenții) intervențiile operate pe manuscrisul recuperat de la personajul său: a schimbat numele reale cu altele inventate, a suprimat pasajele parazitare care „îngreuiază fără folos mersul povestirii“, a îndreptat stângăciile stilistice „și, în sfârșit, spre a înlesni citirea, am grupat povestirea în capitole cu titluri pe care le-am desfăcut iarăși în părți numerotate“. Se vădesc deci planul și

minuțiozitatea constructorului, care își va dovedi măiestria arhitecturală în viitoarele romane. Cu toate că redactat extrem de rapid, autorul ține să-și etaleze supravegherea atentă a textului.

E de asemenea important de reținut că prozatorul se menține în raza aceleiași tematici a dramei războiului, care-i ocupa, în mod firesc și explicabil, în acești ani, atât conștiința, adică viața, cât și literatura, adică proiecțiile compensatorii. *Calvarul* face parte din aceeași sferă de preocupări cu *Catastrofa*, *Ițic Ștrul*, *dezertor* și *Pădurea spânzuraților*. Pentru că „*războiul e o tragedie uriașă, alcătuită dintr-o complexitate de tragedii mărunte*“, acest episod e un eșantion revelator din marea dramă universală:

„În paginile acestea, găsite în fața unui mort, războiul nostru, prea bogat în dureri, e mai mult decât un laitmotiv sforăitor. Nu i se văd zvârcolirile muiate în bălți de sânge, nu i se aud fanfarele eroice, nici vaierele de doliu, dar i se simt pretutindeni palpitațiile vijelioase, atotcuprinzătoare. Trece peste om, îl calcă în picioare, i se încuibează în inimă, îl stăpânește și, în cele din urmă, îl aruncă în ocna morții“.

Povestirea sau romanul nu vor depune mărturie despre măcelul fizic, despre „zdrobirea trupurilor“, ci despre „strivirea sufletelor“, mai exact despre „suferințele sufletești [care] rod îndelung temelia vieții“. Explicitatea orientează foarte bine lectura, în sensul unei suferințe morale, deci al unei drame psihologice profund semnificative pentru un timp tragic.

Lectura morală a ficțiunii

Calvarul se prezintă ca mărturisirea testamentară a unui poet și gazetar, Remus Lunceanu, de 31 de ani (deci cu o mică diferență în minus față de vârsta autorului), frământat până la istovire de suspiciunile confrăților, în timpul primului război. Plecat din Ardeal în urmă cu zece ani, e suspectat la București, în timpul ocupației germane, de lipsă de loialitate față de statul austro-ungar; refugiat la Iași, din teama de a nu fi arestat și probabil condamnat

la moarte pentru eschivă de la recrutare, e bănuït de confrăți ca spion al regimului de ocupație. Suspiciunea generalizată îl copleșește, îl împinge la sinucidere, după cum se explică resorturile acestei drame în avertismentul autorului:

„Un om și-a curmat viața în clipa în care a înțeles limpede că, între el și oamenii spre care năzuisse din toate adâncimile sufletului său, s-a deschis o prăpastie – atâta tot“.

Întregul roman nu va fi deci altceva decât confesiunea unui învins, adresată unei posterități incerte, scrisă de-a lungul unei nopți, înainte de a se sinucide, *„povestirea unei agonii zbuciumate, zvârlită pe hârtie într-o grabă înfrigurată, în ultimele ceasuri ale scriitorului“*. Un manuscris însângerat e recuperat ca o mărturie acuzatoare pentru un timp nefast: *„În urma poetului mort de bunăvoie a rămas un teanc de file stropite cu sânge“*. Remus Lunceanu își descrie calvarul moral cu pistolul pe masă, gata să-și pună capăt zilelor îndată ce va isprăvi această mărturisire prin care mai speră vag să se facă înțeles, cel puțin postum, dacă nu a izbutit în timpul vieții sale nefericite. Moartea sa îi va acuza, îi va culpabiliza pe cei care l-au împins la gestul ultim. Un tânăr de treizeci și unu de ani (exact atâția are și David Pop din nuvela *Catastrofa*, scrisă în aceeași perioadă), convins că are talent, poate chiar geniu (David Pop era un mediocru care refuza să gândească și să-și asume existența), suferă că nimeni nu l-a iubit cu adevărat niciodată, că nu a avut noroc, că a fost obligat la compromisuri, că a fost tot timpul înțeles greșit, că idealismul său a fost contrazis – ceea ce l-a împins pe buza prăpastiei.

Calvarul este deci drama unei profunde și fatale neînțelegeri. Nu e neapărat nevoie să fie conectată proiectiv la existențialismul camusian, printr-un fel de modernizare forțată sau prin inventarea unui protocronism inutil. Psihologia unei conștiințe morale sfâșiate are în ea germenele unei modernități implicite. Disperarea lui Remus Lunceanu e rodul otrăvit al unei alienări individuale într-o societate bolnavă, devastată de coșmarul războiului. Remus Lunceanu e predestinat să fie victima unei lumi nedrepte. O recunoaște el însuși: *„Se vede că mă născusem în zodia învinșilor lipsiți*